

1591

Gratar

(ALDC, IX, 2051. Em grato [PI 1])

(Els resultats de “em grato”, atès el seu interès lexical, s’han passat a l’infinitiu *gratar*.)

El concepte “fregar amb les ungles” (*DIEC*) es reparteix geogràficament en tres lexemes: *gratar*, *rascar*, *esgarrapar*. *Gratar* és d’origen germànic, probablement del fràncic *KRATTON (cf. al. *kratzen*), documentat des del s. XIV, avui propi del bal., de la major part del cat. or., de la zona central del nord-occ. i amb alguna presència en val. sept., un mot productiu en derivats (*gratera*, *gratella*), compostos (*gratapalles*, *gratapanya*) i locucions (*gratar-se la panxa* ‘ser ociós’, *gratar-se la butxaca* ‘despendre diners’); el retrocés del verb en val. en benefici de *rascar* no ha de ser gaire antic, car encara figura en Sanelo (1802) i Escrig (1851).

Rascar (var. protètica *arrascar* 172, 176, 188-190) prové del llat. vg. *RASICARE, der. freqüentatiu de RASUS, participi de RADĒRE, que en cat. té el descendent *raure* “passar un instrument tallant, un raspador, etc., per la superfície (d’una cosa) per llevar-li el pèl, el borrisol, l’herba que s’hi ha fet, les desigualtats” (*DIEC*); l’altre verb llatí per a ‘gratar’, SCABĒRE, no ha deixat derivats populars, sinó cultes com *escabiosa*, planta que deu el seu nom a la pelussa de les fulles. *Rascar* ocupa el val. i alguns parlars nord-occ., a voltes en convivència geogràfica i social amb *gratar* o *esgarrapar*; es documenta des del

s. XIV, sovint en convivència amb *gratar*, tant en cat. occ. com en cat. or. (“*rasca* per la ronya; per cell qui’s *grata*”, J. March; “*grata’s* e *rasca*, *Spill*”), i en val. té una àrea compacta que fa pensar que l’arag. i/o el cast. podrien haver influït en el seu arrelament.

Esgarrapar (var. *garrapar* 8) és resultat d’un encreuament entre *esgarra* ‘rompre; esquinçar, esgarrinxar’ i *arrapar* ‘tallar arran els cabells’; *esgarra* és un der. de *garra* (< cèltic *GARRA), com l’oc. *garra* i el fr. ant. *jarre*, mot que en cat. no té res a veure amb el cast. *garra* ‘urpa’, que prové de l’àrab; *arrapar* és una var. de *rapar* 57, del germ. gòtic *HRAPŌN ‘arrabassar, arrencar’.

No han aparegut en els nostres materials *rapinyar* (s. XVII, ← ‘arrabassar’) ni *rautar* (s. XIX), format per encreuament de *raure* amb *gratar*. *Fregar* 159 (< FRĪCARE), pròpiament ‘frotar’, és mot en relació.

Cronològicament, tant *gratar* com *rascar* pertanyen al cat. med., usats com a sinònims afavorits per un significat ampli de *rascar*, també aplicable, per ex., a una paret; de tota manera, *gratar*, a jutjar per la seva profusa derivació, expansió locucional i precisió semàntica, sembla posseir un cert sobrepuig de genuïtat (i, respecte de *esgarrapar*, de tradició). *Esgarrapar*, en canvi, de formació posterior (s. XVII), en cat. nord-occ. ha fet la competència a *gratar*.

Són mots normatius *gratar*, *rascar*, *esgarrapar*, des del DOrt, 1917.

